

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Dyplomacja kulturalna jako nośnik stosunków zewnętrznych UE – nowe partnerstwa i rola organizacji społeczeństwa obywatelskiego”

(opinia z inicjatywy własnej)

(2023/C 75/17)

Sprawozdawca: **Luca JAHIER**

Decyzja Zgromadzenia Plenarnego	20.1.2022
Podstawa prawna	Art. 32 ust. 2 regulaminu wewnętrznego Opinia z inicjatywy własnej
Sekcja odpowiedzialna	Sekcja Stosunków Zewnętrznych
Data przyjęcia przez sekcję	14.10.2022
Data przyjęcia na sesji plenarnej	27.10.2022
Sesja plenarna nr	573
Wynik głosowania (za/przeciw/wstrzymało się)	178/1/1

1. Wnioski i zalecenia

1.1. Kultura ma charakter inkluzywny. Jest kapitałem, który pozwala rozświetlić ścieżkę, po której stąpamy w Europie i wizerunek, jaki projektujemy w świecie. W momencie, gdy wojna powróciła na kontynent europejski, powodując olbrzymie zniszczenia i rozdarcia – zarówno miejsc, jak i życia ludzkiego – bardziej niż kiedykolwiek potrzebujemy, by stosunki kulturalne były narzędziem dialogu, pokoju i przyszłości. Uczynienie kultury wiodącym i strategicznym nośnikiem polityki zagranicznej Unii Europejskiej, o co wielokrotnie apelowano w wielu dokumentach i ważnych inicjatywach na przestrzeni ostatnich 17 lat, musi obecnie stać się prawdziwym priorytetem.

1.2. Nadszedł czas, by na podstawie komunikatu Komisji Europejskiej z 2016 r., a także licznych decyzji i wytycznych Rady oraz zaleceń Parlamentu Europejskiego, przyjąć **pełnoprawny, wieloletni i strategiczny plan działania**, który – koordynowany przez Europejską Służbę Działań Zewnętrznych (ESDZ) – tworzyłby rzeczywistą synergię z różnymi politykami i strukturami Komisji Europejskiej i państw członkowskich oraz zapewniałby platformę skutecznych, wzajemnych powiązań z szerszymi środowiskami – zarówno z zaangażowanymi władzami terytorialnymi, jak i z wieloma podmiotami prywatnymi lub instytucjonalnymi, które już teraz podejmują aktywne działania. Należy zapewnić mu niezbędne środki finansowe.

1.3. W międzyczasie należy **bezwzględnie wzmocnić działania** mające na celu ochronę, renowację i odbudowę dziedzictwa na obszarach dotkniętych klęskami żywiołowymi, kryzysami i konfliktami; trzeba też zintensyfikować szkolenie podmiotów lokalnych i budowanie zdolności lokalnych instytucji i organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Należy także podjąć bardziej ambitne działania w **sektorze kreatywnym** oraz uruchomić znaczące **projekty pilotażowe** m.in. na obszarze Bałkanów Zachodnich, Morza Śródziemnego i Bliskiego Wschodu, na kontynencie afrykańskim i w Ukrainie.

1.4. Ponadto należy zidentyfikować szeroki zakres działań i inicjatyw, które są już podejmowane na szczeblu instytucji i organizacji europejskich, poszczególnych państw i wielu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w państwach członkowskich, a także w ramach różnych partnerstw międzynarodowych, z myślą o utworzeniu **platformy UE na rzecz międzynarodowych stosunków kulturalnych**.

1.5. Należy utworzyć **w ramach ESDZ znaczącą, specjalną strukturę**, kierowaną przez **specjalnego wysłannika UE ds. stosunków kulturalnych**, która byłaby odpowiedzialna za opracowanie kompleksowego kierunku polityki, dysponowałaby niezbędnym budżetem i zdolnością tworzenia sieci z państwami członkowskimi i różnymi organizacjami, a także zapewniała instrumenty i niewielkie środki finansowe dla delegatur UE w celu rozwijania inicjatyw w stosownych krajach.

2. Ogólny kontekst opinii

2.1. Kultura od dawna uwzględniana jest w programie prac instytucji europejskich, jako instrument polityki zagranicznej Unii Europejskiej mający na celu pogłębienie związków między różnorodnością kulturową, prawami człowieka oraz spójnością społeczną i gospodarczą. Opiera się ona na sektorze kultury i sektorze kreatywnym jako siły napędowej wzrostu. Specyfika dyplomacji kulturalnej, którą Unia Europejska określiła jako narzędzie działania w dziedzinie polityki zagranicznej, polega na niestawianiu warunków współpracy kulturalnej i na propagowaniu podejścia wykraczającego poza zwykłą promocję produkcji kulturalnej państw członkowskich, by dać pierwszeństwo dzieleniu się przestrzenią wspólnej produkcji kulturalnej z krajami partnerskimi na szczeblu społeczeństwa obywatelskiego.

2.2. Już w 2007 r. Komisja Europejska przyjęła komunikat dotyczący *Europejskiej agendy kultury w dobie globalizacji świata* ⁽¹⁾, między innymi w celu zwiększenia roli wymiaru kulturalnego w stosunkach zewnętrznych UE. Parlament Europejski stanowczo poparł to podejście w rezolucji z 2008 r. i ponownie – w rezolucji z 2011 r., przewidując na kolejny rok specjalny budżet w wysokości 500 tys. EUR na realizację działań przygotowawczych na rzecz wykorzystania kultury w stosunkach międzynarodowych, co doprowadziło do przeprowadzenia w 2014 r. istotnego badania ramowego ⁽²⁾.

2.3. Rada Europejska wielokrotnie wyrażała poparcie dla potencjału dyplomatycznego stosunków kulturalnych, zwłaszcza w konkluzjach z 2007, 2008, 2014 i 2015 r., a także w planach działania Komisji poczynwszy od 2014 r.

2.4. Przeprowadzone w tamtym dziesięcioleciu prace przygotowawcze zostały uwzględnione we wspólnym komunikacie ⁽³⁾ Komisji i Wysokiego Przedstawiciela Unii do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa z czerwca 2016 r. pt. **W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych**. W komunikacie określono trzy obszary prac nad opracowaniem tej strategii:

- rozwój społeczno-gospodarczy koncentrujący się na polityce kulturalnej, a także rola władz lokalnych w inicjatywach kulturalnych i sektora kultury i kreatywnego w krajach partnerskich,
- dialog międzykulturowy na rzecz pokoju i stabilności,
- ochrona dziedzictwa kulturowego przed klęskami żywiołowymi, konfliktami zbrojnymi i handlem artefaktami, z których może być finansowana działalność terrorystyczna.

2.5. W komunikacie zwrócono również uwagę na potrzebę wspierania stopniowej koordynacji działań państw członkowskich w celu przezwyciężenia obecnego sporego rozdrobnienia, promowania roli centrów pełnionej przez delegatury UE w krajach trzecich, pogłębienia współpracy z EUNIC (Europejskim Stowarzyszeniem Narodowych Instytutów Kultury) jako gwarantem prerogatyw państw członkowskich w dziedzinie kultury oraz sięgnięcia po już istniejące w różnych dziedzinach narzędzia i linie finansowania. Utworzono również platformę dyplomacji kulturalnej ⁽⁴⁾, aby ułatwić wyodrębnienie odpowiednich programów i zasobów oraz koordynację działań różnych zainteresowanych stron.

2.6. EKES wypowiedział się na temat tego komunikatu ⁽⁵⁾ w maju 2017 r., gdy zdecydowanie go poparł, wskazując jednak także na potrzebę poczynienia kroku naprzód, poczynwszy od dokumentu pt. „W kierunku strategii UE”, a skończywszy na przyjęciu, a następnie wdrożeniu w pełni rozwiniętej strategii i planu działania. Plan działania – jak stwierdził – powinien spełniać cztery wymogi strukturalne: zapewniać przejrzystość zarządzania na poziomie UE; gwarantować koordynację i dodatkową pomoc na poziomie państw członkowskich; wyjaśniać aspekty finansowe oraz wspierać sieci wzajemnie powiązanych podmiotów w dziedzinie kultury reprezentujących sprawnie funkcjonujące społeczeństwo obywatelskie. EKES zaapelował również, by wymiar kulturalny stał się czwartym filarem strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju, a także by stworzono odpowiednie sieci angażujące różne, już działające w tej dziedzinie środowiska zorganizowanego społeczeństwa obywatelskiego oraz inne organizacje na rozmaitych szczeblach.

⁽¹⁾ COM(2007) 242 final.

⁽²⁾ „Engaging the World: Towards Global Cultural Citizenship” [Angażowanie świata: w kierunku globalnego obywatelstwa kulturalnego] (europa.eu).

⁽³⁾ JOIN(2016) 29 final.

⁽⁴⁾ Cultural Relations Platform (cultureinexternalrelations.eu).

⁽⁵⁾ „W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych” (Dz.U. C 288 z 31.8.2017, s. 120).

2.7. Parlament Europejski w przyjętej w lipcu 2017 r. rezolucji ⁽⁶⁾ podkreślił, że w komunikacie brakuje bardziej znaczącej struktury, która umożliwiłaby opracowanie skutecznej strategii dyplomacji kulturalnej UE i wyasygnowanie odpowiednich funduszy. Również KR wydał w czerwcu 2017 r. opinię wytyczającą zdecydowany kierunek działania ⁽⁷⁾, w której przypomniał o kluczowej roli, jaką miasta i lokalne szczeble sprawowania rządów mogą odegrać w rozwoju sieci współpracy kulturalnej na szczeblu sąsiedztwa. Temat ten został w dużej mierze uwzględniony w obszernym badaniu z 2020 r. ⁽⁸⁾, w którym nakreślono wielopoziomą strategię na rzecz międzynarodowych stosunków kulturalnych.

2.8. W konkluzjach z maja 2017 r. Rada zebrała i powtórzyła propozycje Komisji, a także zaleciła utworzenie Grupy Przyjaciół Prezydencji, która byłaby przekrojową platformą ułatwiającą realizację strategii. Powróciła następnie do kwestii dyplomacji kulturalnej w ważnych konkluzjach z czerwca 2019 r. w sprawie strategicznego podejścia UE do międzynarodowych stosunków kulturalnych i ram działania ⁽⁹⁾, w konkluzjach z września 2019 r. w sprawie kulturowego wymiaru zrównoważonego rozwoju ⁽¹⁰⁾, w konkluzjach z maja 2020 r. w sprawie zarządzania ryzykiem w obszarze dziedzictwa kulturowego ⁽¹¹⁾ oraz w konkluzjach z czerwca 2021 r. ⁽¹²⁾ w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów.

2.9. Ponadto w europejskich ramach działania ⁽¹³⁾, opublikowanych w następstwie Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego (2018 r.), Komisja określiła „Dziedzictwo kulturowe na rzecz wzmocnienia globalnych partnerstw: wzmocnienie współpracy międzynarodowej” mianem jednego z pięciu głównych filarów działań UE.

3. Uwagi i propozycje

3.1. Przedstawiony kontekst uzmysławia zatem skalę rozwoju polityki oraz to, jak wiele różnych opracowań, wytycznych, propozycji i decyzji sporządzono wraz z upływem lat. Świadczy również o obecnie ugruntowanym konsensusie co do tego, że kultura jest nośnikiem budowania tożsamości i spójności, motorem rozwoju społeczno-gospodarczego oraz istotnym czynnikiem rozwijania pokojowych stosunków, w tym współpracy międzyludzkiej (obejmującej zarówno organizacje społeczeństwa obywatelskiego, jak i uczelnie wyższe, ośrodki kultury, muzea, miasta i inne organizacje pośredniczące).

Panuje ponadto coraz powszechniejsze przeświadczenie, że nacisk na wymiar kulturalny może istotnie przyczynić się do realizacji Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030.

3.2. Ponadto kultura jest obecnie częścią głównych instrumentów współpracy UE, a także różnorodnych umów dwustronnych UE z państwami trzecimi, a od wielu lat realizuje się szeroki wachlarz projektów kulturalnych w ramach pomocy technicznej i finansowej UE.

Celem tych działań jest: konserwacja i restauracja zabytków dziedzictwa kulturowego, wytwarzanie dzieł sztuki i obrót nimi, tworzenie lub renowacja muzeów, wzmocnienie potencjału podmiotów kultury i artystów na szczeblu lokalnym, ułatwianie ich swobodnego przemieszczania się między krajami, organizacja ważnych imprez kulturalnych, podnoszenie świadomości społecznej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz rozwój nowego modelu zrównoważonej turystyki. Komisja wspiera również tworzenie i wzmacnianie przemysłu kulturalnego w krajach partnerskich, zwłaszcza w sektorze audiowizualnym i kinematograficznym, a także promowanie lokalnego dostępu do kultury.

3.3. Ta aktywność jest jednak bardzo fragmentaryczna, częściowo niewidoczna i pozbawiona rozpoznawalnej wizji strategicznej, co czyni ją raczej niezdolną do rozwinięcia swego prawdziwego potencjału jako coraz bardziej znaczącego motoru polityki zagranicznej UE oraz istotny instrument partnerstwa w wielu częściach świata. A jest ona ukrytym atutem, z którego mogłaby powstać prawdziwa masa krytyczna ogromnego kapitału złożonego z bieżących i możliwych do realizacji inicjatyw na szczeblu państw członkowskich, a także z bardzo wielu podmiotów i instytucji lokalnych oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

⁽⁶⁾ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 5 lipca 2017 r. „W stronę strategii UE w dziedzinie międzynarodowych stosunków kulturalnych” (2016/2240(INI)) (Dz.U. C 334 z 19.9.2018, s. 112).

⁽⁷⁾ Opinia Europejskiego Komitetu Regionów „W kierunku strategii UE na rzecz międzynarodowych stosunków kulturalnych” (Dz.U. C 207 z 30.6.2017, s. 95).

⁽⁸⁾ „Towards a multi-level strategy for EU external cultural relations” [W kierunku wielopoziomowej strategii na rzecz zewnętrznych stosunków kulturalnych UE] (dostępne na stronie Urzędu Publikacji UE – europa.eu).

⁽⁹⁾ Konkluzje Rady w sprawie strategicznego podejścia UE do międzynarodowych stosunków kulturalnych i ram działania (Dz.U. C 192 z 7.6.2019, s. 6).

⁽¹⁰⁾ Rezolucja Rady w sprawie kulturowego wymiaru zrównoważonego rozwoju (Dz.U. C 410 z 6.12.2019, s. 1).

⁽¹¹⁾ Konkluzje Rady w sprawie zarządzania ryzykiem w obszarze dziedzictwa kulturowego (Dz.U. C 186 z 5.6.2020, s. 1).

⁽¹²⁾ Konkluzje Rady w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów (21.6.2021).

⁽¹³⁾ Dokument roboczy służb Komisji, „Europejskie ramy działania na rzecz dziedzictwa kulturowego” (SWD(2018) 491 final z 5.12.2018), s. 29.

3.4. Należy również mieć na uwadze, że aby dyplomacja kulturalna Unii Europejskiej miała sens, powinna być rozumiana i rozwijana jako instrument polityki zagranicznej Unii, a tym samym musi jej towarzyszyć niezbędną wizją wpływu, który w przypadku Unii Europejskiej wyraża się w propagowaniu na świecie modelu pokojowego współistnienia i integracji narodów, poszanowania praw podstawowych i wolności wypowiedzi artystycznej, zgodnie z zasadami demokracji i państwa prawa.

3.5. Ponadto kultura jest produktem pracy, który stanowi filar, na którym zbudowana jest Europa. Praca umożliwiła rozwój przemysłu, postawiła Europę w centrum handlu, ukształtowała historię europejskich miast, umożliwiając emancypację jej mieszkańców, a jednocześnie zagwarantowała potwierdzenie praw socjalnych i europejskiego modelu społecznego. Kultura pracy musi pozostać centralnym elementem działań europejskich.

3.6. Dziedzictwo kulturowe, w wymiarze materialnym i niematerialnym, jest z natury rzeczy kwestią politycznie drażliwą, bardzo złożoną i bogatą w wiele znaczeń symbolicznych i emocjonalnych. W związku z tym istnieje wysokie ryzyko manipulacji politycznej w odniesieniu do historii tego dziedzictwa i tego, która grupa społeczna może rościć sobie prawo do tej spuścizny, a także odnośnie do jej wykorzystania, zwłaszcza, gdy mamy do czynienia z mniejszościami oraz w przypadku konfliktów. Dziedzictwo kulturowe może zatem stać się motorem konfliktu, ale także nośnikiem pokoju, pojednania i wspólnego rozwoju. Wynika z tego wyraźnie, że jest ono potężnym elementem dyplomatycznym uzupełniającym podejście UE do pokoju, bezpieczeństwa i zrównoważonego rozwoju.

3.7. Konkluzje Rady UE z 21 czerwca ubiegłego roku, skupione przede wszystkim na ochronie dziedzictwa podczas konfliktów i kryzysów, ponownie rozbudzają ambicje związane z uczynieniem z dyplomacji kulturalnej istotnego nośnika pokoju i rozwoju w ramach wspólnej europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony. Powierza się w niej również ESDZ, Komisji oraz wszystkim właściwym agencjom i organom UE przygotowanie konkretnych działań w tym kierunku, między innymi poprzez powołanie wspieranej przez ESDZ specjalnej grupy zadaniowej, której zadaniem jest sporządzanie dla Rady corocznego sprawozdania z osiągniętych postępów. W punkcie 8 konkluzji Rady podkreśla się znaczenie wzmacniania wszystkich niezbędnych partnerstw ze stosownymi organizacjami międzynarodowymi i regionalnymi, a także międzyrządowymi i pozarządowymi.

3.8. Należy zatem zdecydowanie powtórzyć postulaty zawarte już w opinii EKES-u z 2017 r. oraz w rezolucji PE z 2017 r., które dotyczyły przyjęcia **prawdziwego planu działania**, tak jak uczyniono już ostatnio w różnych innych obszarach działania UE, oraz określenia elastycznej i sprawnej, stanowiącej punkt odniesienia struktury działania i niezbędnych własnych środków finansowych, które można by uruchomić w innych, już istniejących programach.

Plan ten powinien skupiać się przede wszystkim na następujących aspektach: zwiększenie spójności zewnętrznych polityk i instrumentów UE; komplementarność dziedzictwa materialnego i niematerialnego; powiązanie ze zmianą klimatu jako źródłem kryzysu; włączenie i upodmiotowienie lokalnych podmiotów, kobiet i młodzieży; tworzenie i wymiana wiedzy, ustanawianie sieci oraz ich łączenie z już istniejącymi sieciami, takimi jak Erasmus+; różne możliwości rozwijania konkretnej współpracy i partnerstwa między instytucjami kulturalnymi i organizacjami społeczeństwa obywatelskiego UE w tej dziedzinie a ich odpowiednikami w krajach trzecich; zacieśnienie współpracy z różnymi istniejącymi organami regionalnymi i międzynarodowymi, tak aby kultura stała się ważną osią tych synergii.

A przede wszystkim plan ten powinien rozwijać wzajemne powiązania między następującymi wymiarami:

- stosunki kulturalne i zrównoważony rozwój,
- stosunki kulturalne i gospodarka o obiegu zamkniętym,
- stosunki kulturalne i transformacja cyfrowa,
- stosunki kulturalne, pokój i stabilność,
- stosunki kulturalne i krzewienie praw podstawowych i wolności wypowiedzi.
- stosunki kulturalne i mniejszości, ochrona i promowanie kultur i języków mniejszości,
- stosunki kulturalne i promowanie równości płci

3.9. Opracowując ten plan z jak najszerzym udziałem różnych podmiotów, tak jak jest to obecnie przyjęte, i kładąc na niego taki sam nacisk i nadając mu takie samo znaczenie, co w przypadku innych niedawnych planów, należy niemniej podjąć bezzwłocznie szereg konkretnych działań, by wreszcie wypełnić treścią mandat Rady oraz rozliczne, wcześniej przywołane zalecenia i propozycje innych instytucji, a także umożliwić wysunięcie tego procesu na pierwszy plan. Tytułem przykładu wymieniono poniżej niektóre tego rodzaju działania.

3.9.1. **Ochrona, renowacja i odbudowa dziedzictwa na obszarach dotkniętych katastrofami naturalnymi, kryzysem i konfliktem**, poczynając od już istniejących misji WPBiO (w Afganistanie, Ukrainie, Gruzji, Kosowie, Libii, terytoriach palestyńskich (Ramallah i Rafah), Nigrze, Mali i Rogu Afryki (Somalia i Somaliland)– oraz w razie konieczności – dostosowanie ich mandatu. W tym celu należy: inwestować w dialog wewnątrzspołnotowy i międzyetniczny (oraz, w stosownych przypadkach, międzyzrnicowy); uczynienie z odbudowy i zachowania dziedzictwa kulturowego narzędzia odbudowy wspólnej pamięci i pojednania, ale także szansy na tworzenie miejsc pracy oraz zrównoważonej działalności gospodarczej i turystycznej; budowanie zdolności na poziomie lokalnym i niezbędnych działań szkoleniowych; szersze wykorzystywanie map satelitarnych i zdjęć cyfrowych do opracowywania działań prewencyjnych.

3.9.2. **Zintensyfikowanie walki z nielegalnym handlem dobrami kultury**, który jest również wykorzystywany do finansowania międzynarodowego terroryzmu i ma duże znaczenie w obszarach objętych konfliktem, w koordynacji z Europolami i Interpołem, jak również zwiększenie szkoleń dla straży granicznej.

3.9.3. **Opracowanie konkretnych działań dotyczących sektorów kreatywnych**, zwłaszcza w odniesieniu do sztuki współczesnej i nowych technologii, ze szczególnym uwzględnieniem nowych pokoleń. Dziedzina ta, w której podejmuje się już pewne istotne inicjatywy we współpracy z WTO, jest z pewnością jedną z najbardziej obiecujących dróg osiągnięcia zrównoważonego rozwoju i została już uznana za istotną w nowej umowie o partnerstwie z krajami AKP. Spodziewane utworzenie przyszłej Fundacji Kulturalnej AKP oraz propozycja zorganizowania w przyszłości pierwszego posiedzenia ministrów kultury AKP–UE oferuje bardzo interesujące ramy polityczne, które muszą być traktowane priorytetowo, tak jak na to zasługują. W tym kontekście należy odnotować Forum Kreatywne 2021 ⁽¹⁴⁾ w Lublanie, które **skupia kreatywne przedsiębiorstwa z całego regionu Morza Śródziemnego**, w celu przyczynienia się do transformacji ekologicznej, innowacji społecznych i wzrostu gospodarczego.

3.9.4. **Systematyczne mapowanie różnorodności i bogactwa** już realizowanych inicjatyw na wszystkich poziomach, również poprzez stworzenie interaktywnej strony internetowej umożliwiającej wymianę najlepszych praktyk i rozwój nowych synergii między podmiotami na różnych szczeblach i w wymiarze transnarodowym. Celem jest stworzenie **platformy UE ds. międzynarodowych stosunków kulturalnych**, na wzór innych pomyślnych inicjatyw wdrożonych już w innych dziedzinach (por. platforma zainteresowanych stron gospodarki o obiegu zamkniętym, festiwal „Nowy europejski Bauhaus” itd.). W tej dziedzinie EKES, we współpracy z głównymi zainteresowanymi europejskimi organizacjami kulturalnymi, może z pewnością zapewnić cenne i stabilne forum instytucjonalne.

3.9.5. Uruchomienie **projektów pilotażowych w niektórych konkretnych obszarach**, powiązanych z już określonymi priorytetami politycznymi w każdym z nich. Poniżej wskazano niektóre przykłady, w których skoordynowane działania UE mogą mieć istotne znaczenie.

3.9.5.1. **Balkany Zachodnie**, również ze względu na perspektywę ich integracji z Unią Europejską, to obszar, w którym wymiar kulturowy zasługuje na intensywne rozwijanie, na przykład poprzez wspieranie **regionalnej sieci organizacji społeczeństwa obywatelskiego we wszystkich krajach Bałkanów Zachodnich**, które zajmują się ochroną dziedzictwa kulturowego i naturalnego jako dziedzictwa wspólnego. W związku z tym w ramach **prowadzonych przez Belgrad i Prisztinę rozmów** w sprawie normalizacji stosunków między Serbią a Kosowem należy nadać znacznie wyższy priorytet tematowi dziedzictwa kulturowego i religijnego z uwagi na jego bardzo duże znaczenie dla tożsamości różnych społeczności. Należy również wspierać **regionalne projekty współpracy z udziałem historyków, w tym historyków sztuki**, w szerzej pojętym regionie Europy Południowo-Wschodniej, aby pomóc w przezwyciężeniu rosnących tendencji do rewizji historii lub pisania jej na nowo i związanej z tym zniekształcania (wielorakiej) tożsamości zabytków i obiektów

⁽¹⁴⁾ Future Unlocked! - Cultural and Creative Sectors as Agents of Change (creativeforum.si).

dziedzictwa historycznego. Powinno to również obejmować budowanie zdolności organizacji społeczeństwa obywatelskiego i instytucji lokalnych, na przykład poprzez programy partnerskie z muzeami, fundacjami itp. z państw członkowskich UE; uruchomienie programu „**Liderzy Dziedzictwa (Heritage Champions) UE-Balkany Zachodnie**”, inspirowanego metodologią istniejącego programu „ILUCIDARE Champions”, który umożliwi specjalistom zajmującym się dziedzictwem europejskim i zachodniobałkańskim wymianę doświadczeń i najlepszych praktyk; a także wykorzystanie programu **Europejskiego Korpusu Solidarności** do zachęcenia młodych ludzi do udziału w pracach mających na celu odbudowę dziedzictwa. Ponadto specjalny program wolontariatu w dziedzinie dziedzictwa kulturowego na szczeblu regionalnym (otwarty zarówno dla obywateli UE, jak i tych spoza Unii) mógłby w znacznym stopniu przyczynić się do budowania odnowionego ducha solidarności w tym obszarze.

3.9.5.2. **Morze Śródziemne i Bliski Wschód.** Jest to z pewnością obszar priorytetowy, w którym mamy do czynienia z wieloma sytuacjami bieżących konfliktów i gdzie nie brakuje miejsc i bogactw należących do nieocenionego dziedzictwa kulturowego, które mogą odegrać ważną rolę w propagowaniu pojednania, pokoju, odbudowy, a nawet zrównoważonego rozwoju, a także w zapobieganiu nowym kryzysom, ponownie wyzwalając cenną energię lokalnych społeczności i tradycji. Należy bezsprzecznie wznowić i wzmocnić projekt, który był swojego czasu promowany przez DG DEVCO **w regionie Mosulu** w celu odzyskania poważnie zranionej tożsamości i dziedzictwa zagrożonego rozproszeniem poprzez szkolenie lokalnych organizatorów działalności kulturalnej i profesjonalistów oraz rozwijanie powiązanej działalności gospodarczej. Należy podjąć podobne działania w **Syrii, aby odbudować Palmyrę**. Również w kontekście złożonego procesu w **Libii** nie sposób jest niedocenić ogromnej wartości dziedzictwa kulturowego tego państwa. Od dawna już wskazywano, że od początku wybuchu konfliktu takie **miejsca jak między innymi Sabrata, Leptis Magna, Cyrena, Apollonia i Ghadames** są najbardziej zagrożone, gdyż posiadają dobra o ogromnej wartości, które mogłyby ulec poważnemu rozproszeniu w sieciach nielegalnego handlu.

Od 2015 r. Unia dla Śródziemnomorza promuje **niezależną sieć śródziemnomorskich ekspertów ds. zmiany klimatu** ⁽¹⁵⁾, która formułuje istotne wnioski, a także **plan działania na rzecz rozwoju obszarów miejskich do 2040 r.** ⁽¹⁶⁾ **Konkretny projekt realizowany wspólnie z Unią dla Śródziemnomorza** dotyczący wspólnej strategii zabezpieczenia różnych miejsc dziedzictwa materialnego miałby wysoką wartość polityczną, a tym samym pozwoliłyby na zachowanie wszelkiej powiązanej działalności turystycznej i gospodarczej.

Głównym punktem odniesienia jest obecnie **Deklaracja Końcowa Konferencji Ministrów Kultury Regionu Morza Śródziemnego**, która odbyła się w **Neapolu** w dniach 16 i 17 czerwca 2022 r. z myślą o opracowaniu wspólnych strategii i działań mających na celu ochronę i wzmocnienie kultury jako wspólnego dobra regionu oraz rozpoczęcie „procesu neapolitańskiego” na rzecz współpracy kulturalnej w regionie Morza Śródziemnego ⁽¹⁷⁾.

3.9.5.3. Świadomość znaczenia kultury na **kontynencie afrykańskim** z pewnością nie jest czymś nowym, ale często traktowano ją bardzo marginalnie, zarówno w stosunkach politycznych, jak i w ramach konkretnych projektów i inwestycji. Nie brakuje tu jednak przykładów dobrych praktyk, ponadto kwestia ta staje się coraz bardziej priorytetowa w ramach Wspólnoty AKP i oferuje potencjał w stosunkach z Unią Afrykańską. Istotną rolę odgrywa tu bez wątpienia **Muzeum Czarnych Cywilizacji w Dakarze**, o którego projekcie mówił już pierwszy prezydent Senegalu Léopold Sédara Senghor. Zainaugurowane pod koniec 2018 r., jest ono głównym centrum wymiany kulturalnej na całym kontynencie, związane z perspektywą **odrodzenia afrykańskiego**. Należy tu także wymienić **Tigraj**, dotknięty obecnie konfliktem i zmagający się z poważną sytuacją humanitarną, który jest obszarem ogromnego dziedzictwa kulturowego, będąc kolebką religii koptyjskiej, z jej ważnymi klasztorami i kościołami.

Afryka jest również kontynentem o największej liczbie **uchodźców i wysiedleńców** na świecie: należy inwestować w wymiar kulturowy tych mas ludności, tak aby m.in. wspierać zdolność do zachowania tradycji i uczynienia z nich podstawy odnowy i odbudowy. Jeszcze inną kwestią jest wymiar kulturowy stosunków **z odpowiednimi diasporami**, które są liczne i mogą stanowić dźwignię rozwoju.

⁽¹⁵⁾ <https://www.medecc.org/>

⁽¹⁶⁾ *Towards a new UfM Strategic Urban Development Action Plan 2040 – Union for the Mediterranean – UfM* [W kierunku nowego strategicznego planu działania Unii dla Śródziemnomorza na rzecz rozwoju obszarów miejskich do 2040 r. – Unia dla Śródziemnomorza (ufmsecretariat.org)].

⁽¹⁷⁾ <https://cultura.gov.it/medculture>

Ponadto mamy do czynienia z prawdziwym rozkwitem **przemysłu mody** na kontynencie afrykańskim, zwłaszcza na poziomie rzemiosła i MŚP, i jest on nie tylko motorem dobrobytu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy, ale także buduje tożsamość i dumę z kreatywności tego kontynentu. Należy zdecydowanie wzmocnić konkretne projekty, zarówno w zakresie szkoleń, jak i partnerstw między podmiotami gospodarczymi z obu kontynentów.

3.9.5.4. Zostanie także opracowana specjalna inicjatywa na rzecz **Ukrainy** z uwagi na już istniejące doniesienia o ogromnych zniszczeniach dziedzictwa kulturowego w wielu regionach tego kraju. Europejskie muzea mogłyby zorganizować zbiórki funduszy na rzecz wspierania **ukraińskiego dziedzictwa kulturowego**, a państwa członkowskie mogłyby zachęcać do partnerstw publiczno-prywatnych w celu **finansowania projektów odbudowy**. Projekt pilotażowy PE dotyczący *europejskich miejsc kultury* mógłby koncentrować się na Ukrainie poprzez utworzenie w Kijowie Europejskiego Domu Kultury w formie biblioteki lub innej przestrzeni kulturalnej organizowanej przez EUNIC we współpracy z ESDZ.

3.9.5.5. Podjęte zostaną również konkretne działania, aby Zachód mógł przekazać pozytywne przesłanie pokoju i szacunku dla **ludności rosyjskiej i białoruskiej** oraz dla kultury rosyjskiej w celu zakłócenia propagandy Putina.

3.9.6. Wskazana jest także koordynacja z Radą Europy, która już prowadzi politykę kulturalną na szczeblu europejskim, obejmującą program szlaków dziedzictwa kulturowego, a także z Unesco, ICCROM i ICOM. Należy również zacieśniać wielostronną współpracę w kontekście Światowej Konferencji Unesco w sprawie Polityki Kulturalnej i Zrównoważonego Rozwoju – MONDIACULT 2022, która ma odbyć się w Meksyku w dniach 28–30 września 2022 r.

3.9.7. Należy także opracować wytyczne dotyczące **polityki zwrotu wykradzonych dzieł sztuki** oraz zwiększania możliwości wspierania krajów i muzeów, w których znajdują się te dzieła, z myślą o odbudowie ograbionych i zdefraudowanych kultur. Konieczność zwrotu staje się jeszcze pilniejsza w przypadku antyków o szczególnym znaczeniu dla ludzkości, usuniętych z terytorium państwa w sposób wywierający niekorzystny wpływ na zabytek lub szersze środowisko archeologiczne, zarówno ze względu na podstawowe przepisy prawne dotyczące dziedzictwa kulturowego, jak i z uwagi na potrzebę przywrócenia integralności zabytku w jego kontekście historycznym, kulturowym i przyrodniczym. Zasada ta znajduje również odzwierciedlenie w konwencji Unesco z 1970 r. w sprawie dóbr kultury, która ułatwia międzynarodową repatriację poprzez zwalczanie grabieży archeologicznej, nielegalnego handlu antykami i przemytu dóbr kultury. Przykładami są miejsca pochówku tubylczych Amerykanów (Native American Graves), brązy z Beninu, pomnik Zhang Gong i rzeźby z Partenonu.

3.9.8. Należy wzmocnić budowanie zdolności społeczeństwa obywatelskiego działającego w sektorze kultury, rozwijać międzynarodowe stosunki kulturalne każdego kraju i wspierać rozwój niezależnych organizacji, zwłaszcza oddolnych.

3.10. Nie można zrealizować tego rodzaju przedsięwzięcia bez utworzenia w ESDZ znaczącej, specjalnej struktury funkcjonującej w ramach sieci z innymi odpowiednimi dyrekcjami generalnymi KE. Centralnym elementem tej struktury powinien być **specjalny wysłannik UE ds. stosunków kulturalnych**, a jej zadaniem byłoby opracowanie kompleksowego, uznanego i znaczącego kierunku polityki, a także tworzenie sieci i wszechstronne zarządzanie wyżej wymienionym planem działania.

Budżet przeznaczony na tę strukturę musi przede wszystkim zapewniać wywiązanie się z powyższych zadań.

Musi temu towarzyszyć sieć punktów kontaktowych ds. kultury w różnych delegaturach UE, z uwzględnieniem różnych priorytetów politycznych, ale zawsze z rozpoznawalnym kluczowym filarem na rzecz Europy zapewniającej pokój. Delegatury UE powinny następnie otrzymać specjalne fundusze na działania kulturalne w terenie.

3.11. Wreszcie, aby powiązać wymiar kulturowy w stosunkach międzynarodowych UE ze zrównoważoną i cyfrową transformacją, do wszelkich działań podejmowanych w krajach partnerskich należy włączyć **jasne zasady dotyczące jakości inwestycji kulturalnych**. Na przykład inwestycje w dziedzictwo materialne muszą obejmować zasady dotyczące nowego europejskiego Bauhausu (zrównoważoność, estetyka, włączenie społeczne) oraz systemu jakości Baukultur z Davos.

Bruksela, dnia 27 października 2022 r.

Christa SCHWENG
Przewodnicząca
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
